
تصویر جامعه آرمانی در قانون اساسی

۱- طرح موضوع

چشم‌اندازها، مستقل از دامنه و گستره‌ای که در ابعاد مختلف زندگی اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی هر نظامی در بر می‌گیرند، همواره افقهای نوین و متفاوتی بسیار فراتر از دیدگاههای کوتاه‌مدت، میان‌مدت و حتی بلندمدت متعارف، پیش روی برنامه‌ریزان می‌گشایند و تهدیدها و فرصتهایی حتی فراتر از یک نسل را برای گریز از انتخابهای نادرست و تمرکز همه جانبه امکانات، استعدادها و اقتدار یک ملت، در جهت تحقق خواسته‌های خود امکان‌پذیر می‌سازد.

اگر چه در شرایط ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی متفاوت، عوامل مؤثر بر شکل‌گیری یک چشم‌انداز توسعه، متفاوت است، ولی در یک جمع‌بندی کلی:

۱- ترکیبی از آرمانها و ویژگی‌های جامعه ایده‌آل یک ملت (که اصولاً باید آن را در حقوق

اساسی ملتها جستجو کرد).

۲- شرایط اقتصادی - اجتماعی موجود

۳- تحولات بین‌المللی و منطقه‌ای و ویژگی‌های اقتصادی و فناوری فضای جهانی، تصویر قابل

قبول، منطقی و در عین حال جاه‌طلبانه جامعه آینده و مراحل دستیابی به آن را به نمایش

می‌گذارد.

اگر چه تحقق هر چشم‌اندازی از وضع موجود و حال آغاز می‌شود، ولی تدوین چشم‌اندازها، همواره با این پیش‌فرض آغاز می‌گردد که تحولات ساختاری، و شکل‌گیری شرایطی کاملاً متفاوت از وضع موجود، در دوره زمانی یک چشم‌انداز، امکان‌پذیر و به اندازه کافی امید بخش و برانگیزاننده است.

سند حاضر به بحث و بررسی خصوصیات جامعه آرمانی جمهوری اسلامی ایران، بر اساس قانون

اساسی و سازماندهی کلی اقتصادی جامعه مورد نظر، اختصاص دارد.

۲- تصویر جامعه آرمانی در قانون اساسی و مراحل رشد

۲-۱- ویژگی‌های جامعه آرمانی مستنبط از قانون اساسی

جامعه آرمانی مورد نظر در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، جامعه‌ای است که در آن بر پایه اصول اساسی اسلام، کرامت و آزادی انسان حفظ و شرایط رشد او در حرکت به سوی نظام الهی فراهم آمده است. در چنین جامعه‌ای، اقتصاد، وسیله است و رفع نیازهای انسان در جریان رشد و تکامل او، در جهت تحکیم بنیادهای اقتصادی، اصل مورد توجه می‌باشد.

خصوصیات اساسی جامعه مورد بحث در قانون اساسی، به شرح زیر است:

- استقلال سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی

- آزادی به منزله عامل تحقق استقلال و استعدادهاى ملی

- وجود عدالت اجتماعى و نبودن فقر و محرومیت

- تأمین نیازهای انسانی در جریان رشد و تکامل او

- بالندگی تولید و اشتغال کامل مولد

استقلال سیاسى، اقتصادى، اجتماعى و فرهنگى

الزامات استقلال سیاسى، اقتصادى، اجتماعى و فرهنگى عبارتند از:

الف: ثبات سیاسى و نظم حقوقى و نهادى معطوف به توسعه اقتصادى رقابتى، آزاد و متكى به مشاركت عامه

ب: توان داخلى برای گسترش مناسب ظرفیتهای تولیدی، با توجه به ملاحظات اقتصادى

ج: توان سازماندهی اقتصادى مؤثر، به ویژه در روابط بین‌المللى برای تأمین بهتر منافع ملی^۱

۱- منافع ملی جمهوری اسلامی ایران را در جهان متحول کنونی، به گونه‌های مختلفی می‌توان تعریف کرد:

(۱) تمامیت ارضی و تأمین امنیت، (۲) رفاه و رونق و توسعه اقتصادى، (۳) پایداری و پویایی ارزشهای ملی، (۴) نظم منطقه‌ای و جهانی مورد نظر

- د: توان توسعه علوم، فناوری و استفاده مؤثر از فناوری ICT و سایر فناوری‌های آینده‌دار
- ه: توان تأمین و نگاه‌داشت سرمایه انسانی
- و: تأمین مطمئن و اقتصادی کالاها و خدمات مورد نیاز جامعه رو به رشد ایران، از طریق پیوستگی معقول با دنیای خارج
- ز: برخورداری از توان دفاعی برای حفظ استقلال سیاسی و تمامیت ارضی

آزادی به منزله عامل تحقق استقلال و استعدادهاى ملی

- الف: تأمین آزادیهای سیاسی و اجتماعی، در حدود قانون
- ب: مشارکت عامه مردم در تعیین سرنوشت سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خویش
- ج: ممنوعیت تفتیش عقاید و عدم مؤاخذه و تعرض به افراد، به صرف عقیده‌ای خاص
- د: تأمین آزادی احزاب، جمعیتها، انجمنهای سیاسی، صنفی و انجمنهای اسلامی یا اقلیتهای دینی شناخته شده، در چارچوب اصول استقلال، آزادی، وحدت ملی، موازین اسلامی و قانون اساسی جمهوری اسلامی
- ه: رعایت آزادی انتخاب شغل و عدم اجبار افراد به کاری معین و جلوگیری از بهره‌کشی از کار دیگری

وجود عدالت اجتماعی و نبودن فقر و محرومیت

- ویژگی‌های عدالت اجتماعی و رفع فقر و محرومیت، عبارتند از:
- الف: برابری فرصتها و امکانات در دستیابی به آموزش، اشتغال، سرمایه و ابزار کار برای همه
- ب: تأمین حداقل قابل قبول نیازهای اساسی مردم
- ج: کاهش تفاوتهای بین درآمد و ثروت به حداقل ممکن، و متناسب با توسعه سالم اقتصادی - اجتماعی
- د: تعادل نسبی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بین مناطق و استانهای کشور

تأمین نیازهای انسان در جریان رشد و تکامل

نیازهای انسان در جریان رشد و تکامل، آنچنان که در قانون اساسی آمده است، مشتمل بر دو گروه نیازهای فردی و نیازهای اجتماعی است.

الف: نیازهای فردی شامل:

خوراک، پوشاک، مسکن، بهداشت و درمان، آموزش و پرورش، تشکیل خانواده، شغل، مالیکت مشروع، حق دادخواهی قانونی و فرصت برای خودسازی معنوی، سیاسی، اجتماعی و شرکت فعال در رهبری کشور و افزایش مهارت و ابتکار

ب: نیازهای اجتماعی شامل:

فرهنگ متعالی، تأمین اجتماعی، امنیت قضایی، توان دفاعی، فناوری پیشرفته و محیط زیست سالم

بالندگی تولید و اشتغال کامل مولد

رشد مستمر تولید در تمامی شرایط، از ضروریات توسعه است. چنین رشدی باید دارای ویژگی‌های ذیل باشد:

الف: اقتصادی مولد، بر اساس دانش پایه و رقابتی

ب: استفاده از سیاستهای مناسب و فناوری اطلاعاتی IT و مشارکت فعال نیروی کار جامعه در ایجاد رشد

ج: فراهم کردن موجبات ارتقای سرمایه اجتماعی و انسانی کشور، در جریان رشد و بهبود توان توسعه فناوری

د: توسعه و ساماندهی نهادهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، به منظور تحقق رشد مستمر، با توجه به تحولات جهانی

ه: استفاده حداکثر از امکانات بین‌المللی و سازمانهای مربوطه و بازارهای جهانی در مسیر رشد اقتصادی

۲-۲- مراحل رشد در راستای جامعه آرمانی در افق چشم‌انداز

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، در اصل چهل و سوم، به «رعایت ضرورت‌های حاکم بر برنامه‌ریزی عمومی اقتصاد کشور، در هر یک از مراحل رشد» اشاره نموده است.

مراحل رشد را می‌توان از دیدگاه تاریخی، مورد تجزیه و تحلیل قرار داد. در این دیدگاه، دوره‌های طولانی تاریخی، هر یک دارای خصایصی معین هستند و مثلاً با استفاده از معیار فناوری در دسترس جامعه، می‌توان مراحل مختلف رشد را معین نمود:

دوران قبل از ماشین بخار، دوران انقلاب صنعتی اول (ماشین بخار تا استفاده از انرژی اتمی)، دوران اتم، دوران میکروپروسورها و ... از طرف دیگر بر اساس تولید غالب جامعه، می‌توان از دوره‌های تاریخی کشاورزی (موج اول)، صنعت (موج دوم) و انفورماتیک (موج سوم) سخن گفت، و یا بر اساس تلفیق معیارهای تولید و فناوری، می‌توان از دوران پیش از خیز، دوران خیز اقتصادی، دوران حرکت به سوی بلوغ و عصر مصرف انبوه یاد کرد.

این دیدگاه‌ها فقط تا آنجا مفید فایده است که دوران تاریخ فعلی جامعه بشری و در درون آن، وضعیت هر یک از جوامع را روشن سازد، هر چند در این زمینه، حصول اتفاق نظر مشکل است، ولی به هر حال، هیچ جامعه‌ای به طور منفرد و جدای از تحول کلی جامعه بشری قابل بررسی نیست.

جهان امروز جهانی است که در آن:

- انسان به مرزهای بسیار والای علوم و فناوری دست یافته است.
- مبانی علوم و فناوری در انحصار کشورهای خاصی است.
- بدون دسترسی مستمر به علوم و فناوری پیشرفته، امکان سازندگی با دوام و شکوفایی اقتصادی و اجتماعی، بعید به نظر می‌رسد.
- وابستگی‌های جهانی نه تنها اجتناب‌ناپذیر است، بلکه برای رشد و تعالی اقتصادی، یک اصل است.
- کشورهای کمتر توسعه یافته امروز، می‌توانند با اتخاذ استراتژی‌ها و برنامه‌ریزی‌های مناسب و صحیح، متکی بر استفاده از امکانات خویش و دستاوردهای انسانی عصر حاضر، فقر و محرومیت را از جوامع خود، ریشه‌کن سازند، بدون آن که استقلال خود را فدا نمایند.
- ایران امروز، جامعه‌ای است که در آن:

- فناوری در دسترس جامعه علی‌رغم پیشرفتهای محسوس آن، در سطحی پایین قرار دارد.
- وجود منابع غنی نفت و گاز، امکان مالی دسترسی به دستاوردهای پیشرفته جهان امروز را برای جامعه فراهم آورده است.
- استقلال سیاسی حاصل آمده و می‌تواند، پایه تنظیم و اجرای برنامه‌های مناسب توسعه اقتصادی و اجتماعی کشور قرار گیرد.
- حداقلی از نیروی انسانی متخصص، جهت اجرای برنامه‌های توسعه و گسترش توان علمی و فناوری در جامعه وجود دارد.
- به نظر می‌رسد که مراحل رشد مورد اشاره در قانون اساسی، در مقایسه با دوره‌های تاریخی تحول جوامع، مراحل کوتاه‌مدت‌تر از دوره‌های مورد بحث است، با هدف کلی ترسیم فرازهای حرکت از وضعیت فعلی، به وضعیت آرمانی در بطن نظام جهانی کنونی.